

Magyarország mozgástera és lehetőségei az ENSZ-ben

Balogh Lídia, Germuska Pál és Kecskés D. Gusztáv (szerk.): *Magyarország az ENSZ-ben: diplomácia, emberi jogok, jelenlét*. Budapest: ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja Történettudományi Kutatóintézet – Nemzeti Emlékezet Bizottsága. 370 o.

https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2026.1.7

Az Egyesült Nemzetek Szervezetéről a legtöbbszörnek a hatalmi politika jut az eszünkbe: a Közgyűlés, a Biztonsági Tanács, a nagyhatalmak összecsapásai, az egyes államok vétői, a globális válságok és azok kezelése. A Balogh Lídia, Germuska Pál és Kecskés D. Gusztáv szerkesztésében megjelent kötet perspektívája azonban ennél tágabb: kiderül belőle, hogy az ENSZ egyszerre a világpolitika színtere, ugyanakkor egy élő, gyakorlatias intézményrendszer, sűrű hálózat, ahol a humanitárius kérdésektől a közegészségügyön át a kultúráig és az iparfejlesztésig sokféle természetű kérdést tárgyalnak, szabályoznak az államok. Hazánk még a hidegháború idején, 1955-ben csatlakozott a szervezethez, amelynek munkájában tagállamként azóta is aktívan részt vesz.

Az ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja Történettudományi Kutatóintézet és a Nemzeti Emlékezet Bizottsága közös kiadásában megjelent kötet Magyarország és az ENSZ kapcsolatáról szól, és a Magyarország és az ENSZ nevet viselő, 2024-ben létrejött kutatócsoport tavalyi tanulmányait gyűjti egy csokorba.

A hazai szakirodalom nem bővelkedik a Budapest és az ENSZ viszonyáról szóló kötetekben. A megjelent kevés mű közé tartozik Nagy Andrásnak a szervezet „magyar ügyel” kapcsolatos tevékenységét bemutató két monográfiája,¹ a Békés Csaba és Kecskés D. Gusztáv által az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulója alkalmából szerkesztett kötet,² valamint Békés Csaba szintén 2006-ban megjelent könyve³ is. A Magyar ENSZ Társaság – amelynek jómagam is elnökségi tagja vagyok – több, főleg ismeretterjesztő jellegű munkát jelentetett meg a világszervezetről és annak intézményeiről. Gömbös Ervin könyvei⁴ is az utóbbi kategóriába sorolhatók. A hazai olvasó számára a felsorolt néhány alapvető munkán kívül csupán korlátozott számban álltak eddig rendelkezésre szakirodalmi források a témáról.

Az ENSZ és a hazájuk kapcsolatának a kutatása a többi európai államban jóval intézményesebb, így az érdeklődők is bőségesebb anyaghoz

férhetnek hozzá. Az ún. ország–ENSZ-monográfiák és szakkönyvek szinte az összes uniós tagállamban megtalálhatók, és a kiindulópontját képezik a témával összefüggő kutatásoknak, egyetemi és posztgraduális képzéseknek, a diplomaták felkészítésének.

A nemrég megjelent kötet célja a hazai szakirodalom e hiányának a pótlása, és remélhetőleg a „Magyarország és az ENSZ” sorozat további munkái is egyre több információval szolgálnak majd a kérdés kapcsán. A kutatás és az ENSZ-témák feldolgozása ugyanis folytatódik, s ennek köszönhetően egyre bővül a kétoldalu viszonyt tárgyaló, magyar nyelven is elérhető szakkönyvek és cikkek száma. A kutatócsoport ambíciója kettős: egyrészt annak a feltárása, hogy hogyan hatott az ENSZ intézmény- és normarendszere Magyarországra az egyes jogi, politikai és szakpolitikai területeken, másrészt pedig a saját érdekeknek, szempontoknak és stratégiáknak a világszervezetben való érvényesítésére irányuló magyar próbálkozásoknak a bemutatása.

A kötet – sok már szerkesztett könyvvel ellentétben – nem a különböző vélemények tárháza, hanem olyan forrásalapú kutatásokból készült tanulmányok gondosan strukturált gyűjteménye, amelyek mind az említett kettős cél megvalósulása felé vezetik az olvasót. A mű elvitathatatlan érdeme az érvek mögötti tudományos megalapozottság. A tanulmányok levéltári anyagokra, korabeli hivatalos dokumentumokra, sajtómegjelenésekre és néhol interjúkra is támaszkodnak. Így olvasás közben érezzük, hogy a szerzők nemcsak elmesélnék történeteket, konfliktusokat, tárgyalásokat, vitákat, hanem bizonyítanak is, mert bemutatják az érveiket alátámasztó forrásokat is.

„Diplomácia, emberi jogok, jelenlét” – e három, találóan választott kifejezés szerepel a címben, és valóban e három, egymástól meglehetősen különböző témában merülhetünk el az egyes fejezetek olvasásakor. Az államok, képviseltek, fórumok, viták, napirendek, stratégiai kommunikáció bemutatása a diplomácia világába kalauzol bennünket, míg az elvek, egyezmények, jelentések, ellenőrző mechanizmusok, politikai viták ismertetése az emberi jogok világához visz közelebb. A szakosított intézményekben történő együttműködésnek, vagyis Magyarországnak az ENSZ hálózatában való jelenlétének a részletezése a mindennapi gyakorlati munkát segít megérteni.

Egy szerkesztett tanulmánykötet esetében sokszor elkövetjük azt a hibát, hogy vagy az elejétől a végéig egyből el akarjuk olvasni, vagy csupán átlapozzuk, amitől elvész az összkép.

E könyv olvasása során azonban több útvonal is követhető. A történeti útvonal az 1950-es évektől a rendszerváltáson át a kilencvenes évekig visz el. A tematikus az emberi jogi kérdések tárgyalásától a szakpolitikai

együttműködésekkel és intézményekkel (UNICEF, WHO, UNESCO, UNIDO) kapcsolatos témák értelmezéséhez vezet. Ebben a részben olvashatunk bővebben a biztonságpolitikai dimenzióról, a békefenntartó és a megfigyelő missziókról is. A jelenléteket bemutató útvonal már Magyarország ENSZ-hez való kapcsolódásának a különböző formáit tárja elénk, beleértve a jogi, intézményi, politikai és a terepmunkát is.

A kötet négy nagy tematikus egységbe rendezi a tanulmányokat.

Az első részben a szerzők arra a kérdésre keresik a választ, hogy hogyan férhet meg egymás mellett a nemzetközi emberi jogi nyelv és a hidegháborús, valamint a Kádár-korszakra jellemző politikai realitás. Acsády Judit, Balogh Lídia, Moór Vivien tanulmánya a nők és a gyermekek kizsákmányolását, valamint a prostitúciót visszaszorítani hivatott nemzetközi dokumentumot, a New York-i egyezményt vizsgálja, s arra fókuszál, hogy miként valósult meg az hazánkban. Betekintést nyerünk a minisztériumi mozgásokba, a bürokratikus fordításokba és a mindent átszövő politikai megfontolásokba. Lakatos István izgalmas elemzése egy olyan korszakot vett górcső alá, amikor Magyarország már ENSZ-tag volt ugyan, ám a hazai elnyomó rendszer nem tette lehetővé a politikai jogok érvényesülését. Somlai Katalin Hollai Imre diplomáciai karrierjének a bemutatásán keresztül arra világít rá, hogy milyen volt egy magyar diplomata és a körülötte lévő pártállami apparátus tevékenysége az ENSZ világában.

A második rész már az ENSZ szakosított szervezeteinek a világába viszi el az olvasót, és kiderül belőle, hogy mit is jelent az ENSZ „a gyakorlatban”. Ebben az egységben a szakpolitikák kerülnek a fókuszba: a gyermekvédelem, a közegészségügy, a kultúra és a zeneoktatás, illetve az iparfejlesztés. Négy külön világról olvashatunk, de mindegyik arra jelent bizonyítékot, hogy az ENSZ tényleg egy világszervezet, amely hálózatokat működtet, programokat futtat, és nemzetközi standardokat teremt.

Domaniczky Endre az ENSZ Gyermekalapja (*United Nations Children's Fund*, UNICEF) és Magyarország viszonyát tekinti át, Vámos Gabriella az Egészségügyi Világszervezettel (*World Health Organization*, WHO) való magyar kapcsolat történetét elemzi, 1963-ig. Az utóbbi tanulmány arra is rávilágít, hogy az intézményi döntések mögött súlyos erőforráskérdések is állnak: pénz, adminisztráció, kapacitás – és az általa vizsgált korban különös jelentőséggel az is, hogy mennyit bírt el az államapparátus. László Szabolcs fejezete izgalmas terepre, a kultúra és az oktatás nemzetközi színterére kalauzolja az olvasót. A Zenei Nevelés Nemzetközi Társasága (*International Society for Music Education*, ISME) és a kodályi koncepció alapuló magyar zeneoktatás történetét mutatja be, de főleg az 1960-as évekre fókuszál. Habár a hazai zenetanítás minősége és Kodály Zoltán elismertsége, tekintélye lehetőséget teremtett Magyarországnak a nemzetközi térben,

a részvételét azonban jelentősen nehezítette az erőforráshiány és a politikai éra visszahúzó hatása is. Kiss András a tanulmányában azt vizsgálta, hogyan alakult Magyarország és az ENSZ Iparfejlesztési Szervezetének (*United Nations Industrial Development Organization*, UNIDO) a viszonya az utóbbi születése idején.

A harmadik részben az ENSZ már nem szakpolitikai műhelyként jelenik meg, hanem a történelem és a politika nagyszínpadaként. A „magyar ügygyel” foglalkozó fejezetcsoporthoz a kötet legdrámaibb része. 1956 után ugyanis az ENSZ az addigi legnehezebb kérdéssel találta magát szembe. A tanulmányok arra igyekeznek választ találni, hogy mit tud tenni egy nemzetközi szervezet, amikor egy nagyhatalmi konfliktus és egy belpolitikai tragédia egyszerre van jelen, és mi az, ami már meghaladja a lehetőségeit. A három tanulmány három nézőpontból közelít a témához: a belső mechanizmusok és a titkosszolgálatok, a nemzetközi legitimáció és a politikai képviselet, valamint a szovjet külpolitikai stratégia oldaláról. Nagy András „Ávósok az üvegpalatóban” című tanulmánya azt mutatja be, hogyan épült be a titkosszolgálati gondolkodás az ENSZ-tagság előkészítésébe és a delegáció működésébe, és annak milyen hatása lett 1956 döntő napjaiban. Fejérdy Gergely egy különleges szereplőn keresztül mutatja be a korszak nemzetközi mozgásterét: Habsburg Ottó ENSZ-hez kapcsolódó aktivitását és a magyar ügyben vállalt szerepét elemzi. Alekszandr Sztikalin a szovjet külpolitika szemszögéből vizsgálja a magyarkérdés kezelését. E nézőpont ismertetése azért is érdekes, mert az ENSZ vitái gyakran csak a jéghegy csúcsát jelentik, miközben a nagyhatalmi döntések máshol születnek.

A negyedik rész már egy újabb korszakba viszi az olvasót. A rendszerváltás és a kilencvenes évek a gyakorlati együttműködésről, a missziókról és hazánk új típusú nemzetközi „jelenlétéről” szóltak. Kaszás Veronika tanulmánya bemutatja, hogyan alakult Magyarország együttműködése az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságával (*United Nations High Commissioner for Refugees*, UNHCR) a rendszerváltás éveiben. A fejezet segít megérteni, hogy a magyar képviselők milyen tapasztalatokat szereztek a menekültügyi intézményrendszerben már a kilencvenes évek elején. Sente-Varga Mónika az ENSZ 1990-es nicaraguai választási megfigyelői missziójában való magyar részvételt elemzi. A tanulmány érdeme a mikro- és a makroszint összekapcsolása. Az elemzést olvasásakor egyszerre szembesülünk Közép-Amerika hidegháborús örökségével, a választások jelentőségével és a magyar megfigyelők által szerzett tapasztalatokkal, dilemmákkal, a mindennapi tevékenységük során előállt helyzetükkel.

Nagy Tamás írása a magyar békefenntartók 1988–1991-es közel-keleti szerepvállalását mutatja be. Az ENSZ Iráni–Iraki Katonai Megfigyelő Csoportjában (*United Nations Iran–Iraq Military Observer Group*, UNIIMOG) végzett munka feltárása egyszerre had- és intézménytörténeti jelentőségű,

mivel arra világít rá, hogy a békefolyamatok ritkán születnek „egy pillanat alatt”, inkább hosszú előkészítés, tárgyalások, bizalomépítés, s közben rengeteg kockázat és bizonytalanság jellemzi őket.

A kötet végigolvasásával átfogó képet kapunk arról, hogy az ENSZ Magyarország számára nem egyetlen szervezet, hanem több korszak, szerep, személy és intézményi kapcsolat együttes története. Az eseményeknek a dokumentumok és a kutatások alapján készített rekonstrukciója meggyőző és egyben lenyűgöző. A szerkesztők alaposágát dicséri az a tény, hogy a kötet valóban interdiszciplináris lett: történészek, politológusok, jogászok és hadtudósok szakértelme találkozik a műben. És végül, de nem utolsósorban érdemes kiemelni a könyv végén angol nyelvű összefoglalókat is találunk, a részletes mutatók pedig a téma további kutathatóságát szolgálják. A kutatók, a hallgatók, a diplomaták és a nemzetközi szervezetek iránt érdeklődők egyaránt haszonnal forgathatják a kötetet, hiszen az nemcsak a múltról szól, hanem arról is, hogy milyen lehetőségeket rejthet akár a magunk számára is a nemzetközi intézményekben történő szerepvállalás.

A kötet utolsó oldala után csupán egyetlen okból alakulhat ki hiányérzet bennünk: szeretnénk még néhány további fejezetet ott látni, amelyek már a kétezres évekbe vinnék az olvasót. A mai geopolitikai változások közepette izgalmas és valóban hasznos lenne, ha olvashatnánk Magyarországnak az Egyesült Nemzetek Szervezetével való jelenlegi kapcsolatáról, nyomon követhetnénk, hogyan alakultak a közelmúltbeli prioritások, valamint a szövetségek és a manőverezési lehetőségek a gyorsuló tempóban átalakuló nemzetközi rendszerben.

Remélhetőleg a sorozat további köteteiben mindezt megtaláljuk.

Koller Boglárka

Jegyzetek

- 1 Nagy András: *A Bang-Jensen-ügy – '56 nyugati ellENSZélben* (Budapest: Magvető, 2005); Nagy András: *Halálos együttérzés: A „magyar ügy” és az ENSZ, 1956–1963* (Budapest: Kossuth Kiadó – Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, 2020).
- 2 Békés Csaba és Kecskés D. Gusztáv (szerk.): *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963: Tanulmányok, dokumentumok és kronológia* (Budapest: Magyar ENSZ Társaság, 2006).
- 3 Békés Csaba: *Az 1956-os magyar forradalom a világpolitikában* (Budapest: Osiris Kiadó, 2006).
- 4 Gömbös Ervin (szerk.): *Az ENSZ-család és Magyarország (ENSZ Akadémia 1997)* (Budapest: Magyar ENSZ Társaság, 1997); Gömbös Ervin: *Alapvető tények az ENSZ-ről* (Budapest: Magyar ENSZ Társaság, 2011).